

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SUDYANING PROTSESSUAL MAQOMINI BELGILOVCHI ME'YORIY-HUQUQIY ASOSLAR

Rahimova Guliston Atamuratovna

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti

Huquq kafedrasi o'qituvchisi

ANNOTATSIYA: *Mazkur tezisdan O'zbekiston Respublikasida sudyaning protsessual maqomini belgilovchi normativ-huquqiy baza tahlil qilingan. Sudyaning konstitutsiyaviy maqomi, protsessual vakolatlari, daxlsizligi, javobgarlik asoslari hamda sud mustaqilligini ta'minlovchi kafolatlar yoritiladi. Shuningdek, sudyaning etik majburiyatlari, protsessual tartibda qaror qabul qilishdagi huquqlari va odil sudlov tamoyillarining amaldagi huquqiy mexanizmlari tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *sudya, protsessual maqom, sud mustaqilligi, huquqiy kafolatlar, Konstitutsiya, odil sudlov, daxlsizlik, vakolatlar*

АННОТАЦИЯ: *В данной тезисной работе проводится анализ нормативно-правовой базы, определяющей процессуальный статус судьи в Республике Узбекистан. Раскрываются конституционный статус судьи, его процессуальные полномочия, неприкосновенность, основы ответственности, а также гарантии обеспечения независимости судебной власти. Кроме того, рассматриваются этические обязанности судьи, его полномочия при принятии процессуальных решений и действующие правовые механизмы обеспечения принципов справедливого правосудия.*

Ключевые слова: *судья, процессуальный статус, независимость суда, правовые гарантии, Конституция, справедливое правосудие, неприкосновенность, полномочия*

ANNOTATION: *This thesis examines the regulatory and legal framework that defines the procedural status of judges in the Republic of Uzbekistan. It explores the constitutional position of judges, their procedural powers, immunity, grounds for liability, and the guarantees that secure judicial independence. The paper also analyzes judges' ethical obligations, their authority in procedural decision-making, and the existing legal mechanisms ensuring the principles of fair and impartial justice.*

Keywords: *judge, procedural status, judicial independence, legal guarantees, Constitution, fair justice, immunity, powers*

Kirish

Sudyalar institutining konstitutsiyaviy mustahkamlanishi davlat hokimiyati tizimida sud hokimiyatining o'ziga xos o'rnini belgilaydi. O'zbekistonda huquq-tarbiya tizimi va sud-huquq islohotlari jarayonida sudya shaxsiga bo'lgan e'tibor kuchaytirilib,

uning protsessual maqomi huquqiy davlat qurishning muhim elementi sifatida qaralmoqda.

Sudya protsessual faoliyatida davlat nomidan adolatni qaror toptiradi, shuning uchun uning maqomi, vakolatlari va mustaqilligi qat'iy normativ asos bilan himoyalangan. Bu esa odil sudlov tamoyillarini to'liq amalga oshirishga xizmat qiladi.

Asosiy qism

1. Sudyaning protsessual maqomining konstitutsiyaviy asoslari

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyalarining 130-132-moddalariga ko'ra:

- sud hokimiyati mustaqildir
- sudya faqat qonunga bo'ysunadi
- sudyalarning daxlsizligi kafolatlanadi
- sud faoliyatiga aralashishga yo'l qo'yilmaydi

Mazkur qoidalar sudyaning asosiy huquqiy maqomini belgilar ekan, odil sudlovning huquqiy poydevorini tashkil etadi.

2. Sudyaning vakolatlari va protsessual huquqlari

FPK va JPK sudyalarga quyidagi vakolatlarni beradi:

- ishlarni yuritishga qabul qilish va ko'rib chiqish
- dalillarni erkin baholash
- protsessni boshqarish, sud majlisini yuritish
- taraflar dalillarini tekshirish va huquqiy baho berish
- qaror, ajrim, hukm chiqarish

Shuningdek, sudya:

- taraflarga tushuntirish berishga
- qo'shimcha dalil talab qilishga
- protsess tartibini ta'minlashga
- himoya va ayblov tengligini kafolatlashga majbur

Bu vakolatlar sudni faol protsess ishtirokchisi sifatida belgilaydi.

3. Sud mustaqilligi va kafolatlari

"Sudlar to'g'risida"gi Qonunda sudya mustaqilligining kafolatlari ko'rsatilgan:

- daxlsizlik immuniteti
- moddiy ta'minot kafolatlari
- tashqi bosimdan himoya
- sud qarorlarini o'zgartirish tartibining qat'iy belgilanishi
- malaka oshirish va tayinlash tizimi

Sud mustaqilligi amalda ijtimoiy, siyosiy, moddiy va huquqiy kafolatlar yig'indisi orqali ta'minlanadi. "Sud organlari mustaqilligining asosiy prinsiplari" 1-prinsipiga asosan Sud organlarining mustaqilligi davlat tomonidan kafolatlanadi va mamlakat konstitutsiyasi yoki qonunlarida mustahkamlanadi. Barcha davlat organlari va boshqa muassasalar sud organlari mustaqilligini hurmat qilishlari va bunga rioya qilishlari shart, deb belgilangan. "Sud organlari mustaqilligining asosiy prinsiplari" 7-

prinsipiga asosan "Har bir a'zo davlat sud organlariga o'z funksiyalarini lozim darajada bajarish imkonini beradigan tegishli vositalarni taqdim etishi shart"ligi qayd qilingan. Boshqa hokimiyat tarmoqlaridan sud organlari mustaqilligini ta'minlash maqsadida bu mustaqillikni Konstitutsiyada agar u bo'lmasa, boshqa huquqiy hujjatda aks ettirilishi ham mumkin²². "Sudlarning mustaqilligi" atamasi ikki xil mazmunga ega:

- institutsional mustaqillik;
- shaxsiy mustaqillik;

Ularning har ikkisi shuni taqozo etadiki, sud hokimiyati, sudyalari, ularning tarkibiy qismlari boshqa biron ommaviy hokimiyatga bo'ysunmasligi kerak. Institutsional mustaqillik shuni anglatadiki, sudyalari sud hokimiyatining har qanday boshqa tarmog'idan mustaqil, ya'ni ular hech qanday boshqa davlat organlariga, jumladan, qonun chiqaruvchi va ijroiya hokimiyatiga bo'ysunmaydi va ular oldida javob bermaydi. Barcha boshqa davlat muassasalari sud hokimiyati qarorlarini hurmat qilishi va ularga rioya qilishi kerak.

Sud hokimiyatining individual mustaqilligi sudyalarning boshqa davlat va nodavlat tuzilmalar hamda ularning mansabdor shaxslaridan, oddiy fuqarolar va hattoki, bir sud doirasidagi sudyalari yoki yuqori instansiya sudylaridan mustaqilligini anglatadi.

4. Sudyalarning javobgarligi va etik talablar

Sudya o'z faoliyatida halollik, xolislik, maxfiylik, odob tamoyillariga amal qilishi shart. Intizomiy javobgarlik asoslari:

- qonunga zid qaror qabul qilish
- etik me'yorlarni buzish
- davlat manfaatlariga zid xulq

Bu mezonlar sudyaning faoliyatini shaffof va mas'uliyatli qiladi. Sudya faqat tegishli sudyalari malaka hay'ati qaroriga binoan quyidagi hollarda intizomiy javobgarlikka tortilishi mumkin:

odil sudlovni amalga oshirish chog'ida qonuniylikni buzganligi uchun;

sud ishini tashkil etishda beparvoligi yoki intizomsizligi oqibatida yo'l qo'ygan kamchiliklari uchun;

sudyalik sha'ni va qadr-qimmatiga dog' tushiradigan hamda sudning obro'sini tushiradigan nojo'ya xatti-harakat sodir etganligi uchun;

Sudyalari odobi kodeksi talablarini buzganligi uchun.

Sud qarorining bekor qilinishi yoki o'zgartirilishining o'zi, sud qarorini chiqarishda qatnashgan sudyaning, agar u ataylab qonun buzilishiga yoki jiddiy oqibatlarga olib kelgan vijdotsizlikka yo'l qo'ymagan bo'lsa, javobgar bo'lishiga sabab bo'lmaydi²³.

5. Islohotlar doirasidagi yangi yondashuvlar

O'zbekistonda sud mustaqilligini kuchaytirish maqsadida:

²² Sulaymanov O.R. Sud hokimiyati mustaqilligiga oid xalqaro standartlar. / Monografiya -T.: «Tafakkur qanoti», 2020.

²³ O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 28.07.2021 yildagi O'RQ-703-son, 76-modda

- Sudyalar oliy kengashi faoliyati
- sudlarni raqamlashtirish
- sudya lavozimiga nomzodlarni tanlashning ochiq tizimi
- korrupsiyaga qarshi mexanizmlar

joriy etilgan. Sud mustaqilligini ta'minlashda muhim institut sifatida Sudyalar oliy kengashi tashkil etilgan. Mazkur kengash sudlarni boshqarishdan ijro hokimiyatini ajratdi, sudyalik lavozimiga nomzodlarni ko'rib chiqish va tavsiya etish vakolatiga ega bo'ldi, sudyalarning mustaqilligini himoya qiladi va intizomiy javobgarlik masalalarini mustaqil ko'rib chiqadi. Natijada sudlarga tashqi bosimlarning oldi olindi, sudyalar faoliyati ustidan adolatli nazorat mexanizmi yaratildi.

Bundan tashqari Sud tizimida zamonaviy axborot texnologiyalari keng joriy qilindi. Jumladan:

- “E-SUD” tizimi
- onlayn sud majlislari
- da'volarni elektron shaklda berish
- sud hujjatlarini masofadan turib olish tizimi
- avtomatlashtirilgan ish taqsimoti

Ushbu mexanizm inson omili ta'sirini kamaytirib, shaffoflik va tezkorlikni oshirdi.

O'zbekiston Respublikasida Sudyaning protsessual maqomini belgilovchi me'yoriy-huquqiy asoslar sifatida quyidagilarni keltirishimiz mumkin:

1. “Sudlar to'g'risida”gi qonun
2. “Sudyalar oliy kengashi to'g'risida”gi Qonun
3. Sud hokimiyati organlari faoliyatini raqamlashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Qonun
4. “Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida”gi Qonun
5. “Davlat fuqarolik xizmati to'g'risida”gi Qonun (sudyalarning xizmat intizomi nuqtai nazaridan)
2. Protsessual kodekslar
7. Fuqarolik protsessual kodeksi (FPK)
8. Jinoyat-protsessual kodeksi (JPK)
9. Ma'muriy sud ishlarini yuritish to'g'risidagi kodeks
10. Iqtisodiy protsessual kodeks
11. Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks (protsessual kafolatlar nuqtai nazaridan)
3. Prezident hujjatlari
12. PF-6034-son Farmon — Sud-huquq sohasini isloh qilish strategiyasi
13. PF-6041-son Farmon — sud-tergov faoliyatida shaxsning huquq va erkinliklarini himoya qilish kafolatlarini yanada kuchaytirish chora-tadbirlari to'g'risida
4. Sud organlari hujjatlari

16. Oliy sud Plenum qarorlari(sud amaliyoti bo'yicha majburiy tushuntirishlar)

5. Xalqaro huquqiy hujjatlar

20. BMT Sudyalar mustaqilligi asosiy prinsiplari (1985)

21. Bangalore Principles of Judicial Conduct (2002)

22. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi (10-modda)

23. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt (14-modda)

Xalqaro standartlar milliy qonunchilikda sud mustaqilligi va odil sudlov prinsiplari sifatida aks etgan.

Xulosa

O'zbekistonda sudyaning protsessual maqomi mustahkam huquqiy asosga ega. Normativ bazaning izchil rivojlanishi, sud amaliyotining oshkoraligi va sudyaning mustaqillik kafolatlari odil sudlovni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Kelgusida:

- sudyalarga bosim holatlari yuzasidan tezkor himoya mexanizmiga ega bo'lish
 - sud etikasi institutini mustahkamlash
 - sud qarorlarining ochiqligini kengaytirish
 - sudyalar malakasini oshirish tizimini kuchaytirish
- sud hokimiyatini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi — <https://lex.uz/docs/20596>
2. "Sudlar to'g'risida"gi Qonun — <https://lex.uz/docs/4401057>
3. "Sudyalarning maqomi to'g'risida"gi Qonun — <https://lex.uz/docs/112180>
4. FPK — <https://lex.uz/docs/3516026>
5. JPK — <https://lex.uz/docs/111463>
6. Sudyalar oliy kengashi rasmiy ma'lumotlari